

Høringssvar – Nasjonal faglig retningslinje for forebygging og oppfølging av skolefravær

Norsk psykologforening takker for muligheten til å gi innspill til pilotversjonen av Nasjonal faglig retningslinje for forebygging og oppfølging av skolefravær. Bekymringsfullt skolefravær berører mange av våre medlemmer direkte, i PP-tjenesten, i kommunale lavterskeltilbud, i habiliteringstjenestene og i psykisk helsevern for barn og unge.

Vi vil innledningsvis si at retningslinjen etter vårt syn er et grundig arbeid, og at vi særlig merker oss tydeliggjøringen av roller og ansvar i skolen.

Rolle- og ansvarsavklaringen

Slik Psykologforeningen ser det avklarer retningslinjen roller og ansvar mellom skole, PP-tjeneste og spesialisthelsetjeneste på en tydelig måte. Uklare roller og sprikende forventninger er en gjennomgående årsak til at samarbeidet om disse elevene svikter, og en tydeliggjøring har egenverdi.

Retningslinjen skal suppleres med anbefalinger om fleksibilitet i organisering og gjennomføring av opplæringen, og disse er varslet lagt fram i 2027. Det gjelder blant annet bruk av miljøterapeuter, vernepleiere og barne- og ungdomsarbeidere som kan gi emosjonell, sosial, relasjonell og praktisk støtte i skolehverdagen uten å ha ansvar for den faglige og pedagogiske oppfølgingen. Slik Psykologforeningen ser det, er dette nettopp den typen tiltak som kan gjøre de øvrige anbefalingene mer gjennomførbare. Arbeidet med disse anbefalingene bør framskyndes så langt det lar seg gjøre for å oppnå bedre effekt.

Relasjonen mellom elev og lærer, og overgangene

Vi støtter anbefalingene om at én navngitt ansatt bør ha hovedansvaret for oppfølgingen, og om at overganger bør planlegges og følges opp systematisk. Våre medlemmers erfaring er at relasjonen mellom kontaktlærer og elev er den enkeltfaktoren som betyr mest, og at kritiske punkter er der denne relasjonen brytes: kontaktlærerskiftet som ofte er mellom 4. og 5. trinn, og overgangen til ungdomstrinnet.

Retningslinjens brede forståelse av overganger — at også de små overgangene i skolehverdagen teller — treffer godt. Et eksempel er strukturerte friminutt som et konkret tiltak. For mange elever, ikke minst for elever på autismespekteret eller som har andre behov for forutsigbarhet, kan friminuttet være en vanskelig del av skoledagen, fordi den er ustrukturert. Når eleven kan velge mellom definerte aktiviteter, kan friminutter bli tryggere.

Vi mener likevel at retningslinjen kan ha mer oppmerksomhet rettet mot de yngste elevene. Skolefravær kan starte tidlig, og forebyggingen begynner der.

Forebyggingsbegrepet kan favne bredere

Økende skolefravær er en internasjonal trend, og den handler i stor grad om hvordan skolen og samfunnet er organisert. Psykologforeningen støtter retningslinjens forståelse av bekymringsfullt skolefravær som et komplekst og sammensatt fenomen. Fravær må forstås i lys av samspillet mellom elevens forutsetninger og behov, relasjoner, familie, læringsmiljø og organisatoriske og samfunnsmessige forhold. En slik forståelse reduserer risikoen for at ansvaret for fraværet ensidig plasseres hos barnet eller familien. Psykologforeningen har tidligere framholdt at tiltak overfor barn som strever hovedsakelig må rettes mot systemet rundt barnet for å ha effekt. Det gjelder også her.

Retningslinjen beskriver i hovedsak hvordan fravær skal oppdages tidlig og håndteres når det har oppstått. En konkret erfaring fra våre medlemmer her er at lavterskeltjenester i kommunen kobles på for sent i skolefraværsløp. Det forebyggende og helsefremmende arbeidet som kommer før fraværet oppstår kan få mer plass.

Her bemerker også Psykologforeningen hvordan universell utforming må forstås bredt og også omfatte sensorisk, kommunikativ, språklig og sosial tilgjengelighet. Manglende tilgjengelighet kan i seg selv bidra til belastning, utenforskap og fravær for elever med funksjonsnedsettelser.

PP-tjenesten må være tverrfaglig, med psykologkompetanse

PP-tjenesten er gjennomgående i retningslinjen og tillegges et betydelig ansvar, både i enkeltsaker og på systemnivå. Samtidig sier retningslinjen lite om hvilken kompetanse tjenesten skal bestå av.

En PP-tjeneste uten psykologfaglig kompetanse mangler en vesentlig del av sin nødvendige tverrfaglighet, særlig knyttet til grenseoppgangen mellom normalutvikling og skjevutvikling. Psykologer bidrar med breddekompetanse, altså psykologers samtidige kompetanse om både individ og system, på normal- og skjevutvikling, forebygging og behandling, og endringsarbeid med individer, grupper og organisasjoner, for uten psykiske plager og lidelser.

Regjeringen påpekte allerede i Meld. St. 6 (2019–2020) at psykologkompetansen i PP-tjenesten er lav. Vi ser i våre registre at antallet psykologer i PP-tjenesten fortsetter å bli færre. Psykologforeningen mener dette utfordrer et reelt tverrfaglig samarbeid i PP-tjenesten.

Ta også de ansattes reaksjoner på alvor

At en elev ikke kommer på skolen over tid, er belastende for alle parter. Ansatte som over tid står i krevende fraværssaker bør ha tilgang til veiledning som også gir rom for refleksjon over egne reaksjoner, relasjonelle prosesser og hvordan disse kan påvirke samarbeidet med eleven og familien. Der PP-tjenesten har psykologkompetanse tilgjengelig vil psykologer være særlig godt kvalifisert til å bidra med denne type veiledning.

Vi mener retningslinjen bør anbefale at ansatte som følger opp elever med bekymringsfullt fravær får tilbud om veiledning, ikke bare faglige drøftinger.

Hvem skal gjøre arbeidet?

Dette er den mest gjennomgående bekymringen i innspillene vi har mottatt fra våre foreningsledd. Retningslinjen legger et omfattende sett av oppgaver på skolen, og mye av det ser ut til å havne hos kontaktlærer: samtaler innen to arbeidsdager, skriftlig plan som evalueres hver andre til tredje uke, ukentlig dialog, koordinering mot andre tjenester.

Erfaringen fra kommuner som har kommet langt, er at strukturene retningslinjen beskriver ofte finnes allerede. Det som mangler, er kompetansen, tiden og ressursene til å bruke dem. Et beslektet poeng gjelder implementering: Oslo kommune har en god veileder om bekymringsfullt skolefravær, men erfaringen fra samarbeid med skoler er at den i liten grad er kjent og lite brukt, og at praksis varierer sterkt fra skole til skole.

Vi merker oss at ingen av anbefalingene er gitt på kravsnivå, altså med må eller skal-formuleringer. Vi vil påpeke at en retningslinje uten krav og uten ressurser i stor grad vil måtte konkurrere om oppmerksomheten andre viktige oppgaver i skolen. Vi foreslår at det synliggjøres ytterligere hva anbefalingene forutsetter av tid, bemanning og implementeringsarbeid.

Medvirkningsideal møter virkeligheten

Psykologforeningen støtter anbefalingene om elevmedvirkning. Samtidig må medvirkning ikke forstås som at eleven selv skal kunne identifisere årsakene til fraværet eller formulere hvilke tiltak hen trenger. Barn og unge kan ha begrensede forutsetninger for å forstå hvorfor situasjonen har blitt vanskelig, særlig når vanskene har utviklet seg gradvis eller er sammensatte. God medvirkning forutsetter derfor at voksne tar ansvar for å utforske situasjonen sammen med eleven, og bruker sin faglige kompetanse til å omsette elevens erfaringer, ønsker og behov til mulige tiltak.

Avgrensningen mot helsetjenestene

Retningslinjen definerer oppfølging fra andre velferdstjenester enn skole og PP-tjeneste som utenfor sitt virkeområde. Samtidig har bekymringsfullt skolefravær ofte helsemessige årsaker. Denne avgrensningen skaper et skille som i praksis er der mange saker svikter. Vi har nevnt involvering av lavterskeltjenester tidligere, og slik Psykologforeningen ser det bør helsepersonell i mange saker kobles på tidligere enn i dag. Eksempelvis i kapittel 5 om «Samarbeid med andre tjenester» kan retningslinjen tydeligere innarbeide henvisninger til veilederen for psykisk helsearbeid for barn og unge¹, og veilederen for samarbeid om tjenester, til barn, unge og deres familier². Psykologkompetansen kan være organisatorisk plassert ulike steder i kommunen. Det avgjørende er at kompetansen er tilgjengelig for laget rundt barnet, og kan brukes både konsultativt og veiledende, i tverrfaglig samarbeid, i direkte oppfølging når det er nødvendig og i systemrettet forebyggende arbeid.

¹ <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/psykisk-helsearbeid-barn-og-unge>

² <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/samarbeid-om-tjenester-til-barn-unge-og-deres-familier>

Enkeltmerknad

Fysio- og ergoterapitjenesten bør nevnes som en del av primærhelsetjenesten i innledningen til kapittelet «Anbefalinger som fortsatt er under utarbeidelse».

Oppsummering

Psykologforeningen støtter retningslinjen. Våre merknader gjelder i liten grad innholdet i anbefalingene, og i stor grad forutsetningene for å oppfylle dem. Vi peker særlig på at retningslinjen bør tydeliggjøre hvordan PP-tjenesten skal være tverrfaglig med psykologfaglig kompetanse, at forebyggingsbegrepet bør favne bredere og også omfatte det helsefremmende arbeidet som kommer før fraværet oppstår, at ansatte som står i krevende fraværssaker bør få tilbud om veiledning og ikke bare faglige drøftinger, at helsepersonell i mange saker bør kobles på tidligere enn i dag, og at det bør synliggjøres hva anbefalingene forutsetter av tid, bemanning og implementeringsarbeid. Vi mener også at anbefalingene om fleksibilitet i organiseringen bør framskyndes.

Med vennlig hilsen
Norsk psykologforening

Hanne Indregard Lind
President